

KIÚT VAGY KIÚTTALANSÁG?

A nyelvünket, nyelvhasználatunkat, köznyelvűsödésünket befolyásoló pozitív és negatív tényezőkről

0. Szarvas Gábor ünnepén az a tárgyilagos higgadtsággal megfogalmazott feladatunk, hogy nyelvünk helyzetéről értekezzünk. Ehhez a tárgyilagossághoz képest a mi címünk már két, választó szerkezetű szélsőség, esélyeket, fordulópontot feltételez tehát.

Esélyt, amelyben bármi megeshet, többféleképpen eldőlhet.

Fordulópontot feltételez, netán kritikus helyzetet, ahonnan előre és hátra is nézhetünk, s közben a talpünk alá is kell tekintenünk, sőt valamivel szembenézni kényszerülünk. Amikor még, vagy már valamit tehetünk, tenni is kényszerülünk.

Az alcím nyelvi, illetve nyelvhasználati eleme már a vizsgált jelenségcsoport értelmező tagolása. Közülük a nyelv mint a közlés, gondolkodás, értékörzés eszköztrendszere a kezdet és a vég, ok és okozat dimenziója, mindenre „emlékezik” mindennek a lenyomata is, ami vele, használóival használata vagy mellőzése során történt. A nyelvhasználat mindennek a dinamikus kiteljesedése, készségeké, lehetőségeké. A harmadik elem lenne a nyelvi vagy beszélő közösség, annak sorsa, amely nélkülözhetetlen, ahhoz hogy helyzetről, sőt állapotról tünődjünk.

A köznyelvűsödés, valamilyen köznyelvi szint kialakulása már egy adott tér és idő koordinátái között megkörvonalazódó nyelvi közösség, nyelvhasználat változási folyamata, ha úgy tetszik, jövőkép, a kiút talán.

Annyi hozzátartozik az igazsághoz, hogy mi ezekben a vonatkozásokban legfeljebb a sokadik fordulóponton vagyunk, és mi, nyelvészek és más értelmiségiek a kiút vagy kiúttalanság, a ki, hogyan és miért? kérdéseit sokszor elmulasztottuk, de fel is tettük már a valamikor Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokon is – igaz kemény ideológiai erővonalak vonzáskörében, feltettük a 90-es évek vajúdjó válságaiban, az új integrálódás útkeresésének kétségeiben, az első, a tóthfalusi értelmiségi kerekasztal

napjaiban, a Híd c. folyóirat 1994. évi számában, a későbbi értelmiségi fórumokon, de megfogalmaztuk, megfogalmazták a század- és ezredforduló jövőbe tekintő, Kárpát-medencei szintű tanácskozásain. Erre a teljességre csak sajátos szempontokat, változásokat vetíthetünk.

Itt azt is ki kell mondanunk, hogy e kérdések és válaszok nem merülhetnek fel egészen szenvtelenül, annak a közösségnek az érdekeitől függetlenül, amelyhez tartozunk, amely sorának megismerése, befolyásolása a mi dolgunk is – ebben egy nyelvésznek is kell hinnie. Nemcsak a bal székláb, a csavar madáchi falanszter-víziójának szűkösségében, hanem valamilyen teljességben gondolkodva, még ha a kisebbségi kultúra mindenességeinek rémei leselkednek is ránk a másik oldalon.

1. Ha egy reáisan megfogalmazott közösség szervességében gondolkodunk, akkor helyzetének megítélésben, a rá ható tényezők természetéről, mivoltáról kell véleményt alkotnunk, amelyek bármilyen változásban pozitív vagy negatív folyamatokként érzékelhetők.

Papp György előadás közben

A befolyásoló tényezők, folyamatok differenciálása, leírása bonyolult nyelvészeti, humántudományi feladat, főleg együtt hatásuk érzékelése és érzékeltetése, amely a nyelvművelés, a szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai, nyelvtudományi vizsgálódás próbakövének is tekinthető.

1.1. Múlt nélkül nincs jelenkép, a jelenkép nélkül megfogalmazhatatlan a jövőkép. Egy helyzeti metszethez viszonyítási pontot, pontokat kell keresni. Ez lehet egy eredendő, eredeti állapot, amikor esetünkben a jugoszláviai, vajdasági magyarságnak meg kellett helyzetét és nyelvi kisközösségként önmagát fogalmaznia, de lehet egy ideális helyzet, állapot modellje, esetleg víziója is.

1.2. Ennek a gondolkodásnak mindenkor a nemzetiségi¹ kisebbségi? lét, a több nyelvű, több etnikumú társadalmi környezet adott prioritási viszonyai jelenthették a természetes közeget, 1945-ben, 1975-ben, 1988-ban, vagy mondjuk 1991-ben. Olyan állapot tehát, amelyet nem gondként, hanem éppen erényként mondott ki valaha a Szent István-i² intelem. Milyen szakaszai, változási irányai voltak ennek az életrajznak az elmúlt fél évszázadban, melyek voltak a pozitív folyamatok, és hol merültek fel esetleg a negatív tendenciák, mint a népességcsökkenés, szétzilálódás, nyelvi, nyelvhasználati és funkcióbeli sorvadás? Indultak-e be, és mikor kezdődtek esetleg az egészséges folyamatok, ez a jövő tudományos kutatásainak nehéz feladatát jelenti. Mi, ezek nélkül, csak mozgásformákat és -irányokat jellemezhetünk.

1.3. Még nagyobb bajban vagyunk, ha egy ideális helyzetről, állapotról kell számot adnunk. Amint ideális egynyelvű, -etnikumú társadalom nincsen, úgy az eszményi többnyelvű társadalom is „lidérces messze fény”, még ha ezt a svájci, finnországi példák cáfolni látszanak is.³

1.4. Ezt a bonyolult szervességet, éljünk ma népszerű fogalommal, ökológiát kell(ene) elemeire bontanunk először, és akkor egyik csoportba tartoznának az objektív körülmények, mint a lélekszám, a népesség területi viszonyai, homogenitása, a másikba a természeti, társadalmi környezete, viszonyrendszerre, a harmadikba a közösség műveltségi, egzisztenciális, munkamegosztási szerkezete, vertikális tagolódása, ebből eredően kis- és nagyközösségi szintjeinek minősége és száma, amellyel

esetünkben a magyar nyelv társadalmi érvénye, szerepének kiterjedése, rangja is kapcsolatban van. Külön összefüggések szerint vizsgálhatók az egyént a közösségbe, a közösséget egy adott területű, szerkezetű társadalomba integráló tényezők, tevékenységek, az esetlegességen felülemelkedő intézményszerűség mint az egyéni és közösségi jogok nyelvi közegű érvényesítése, a tájékoztatás és tájékozódás különböző formái (sajtó, rádió, televízió,) az oktatás, illetve ismeretszerzés, a kultúra, művelődési élet, irodalom, a produktív, teremtő és befogadó közösségi rétegek, számbeli, minőségi viszonyai, a felzárkózás, integrálódás külső forrásaiból merítés, vagyis a fordítás; a nyelvi környezet, az érintkező nyelvek természete, tipológiai sajátosságai, a nyelvtisztulás eleven folyamatai. Különválaszthatók másrészt az alanyi és tárgyi tényezők, illetve az adott nyelvviséghez kötött kultúra hagyományait tükröző vagy nem tükröző környezet.

1.5. Ha mindezt szintézisében, szerves összefüggéseiben akarjuk megfogalmazni, akkor, a többnyelvűségi viszonyoknak, a társadalom valamely nyelvének, közösségének, nyelvhasználatának olyan eszményi állapotát kell feltételeznünk, amelyben ugyan a másik nyelv ismerete természetes követelmény (többnyire egyoldalú), de a kétnyelvűség nem ideiglenes, egyensúlyvesztésre, nyelvcsere hajló folyamat, hanem az egyén, közösség műveltségének, szerepvállalásának függvénye. Olyan közösség, amelyben megvan a természetes nyelvi, kulturális másság iránti türelem. Olyan állapot, amelyben nyelvi kódjának feladása, felcserélése nélkül integrálódhat bárki, egzisztenciájában, tájékozottságában, művelődésében az adott társadalomba, anélkül, hogy területi, közösségi kapcsolatait fel kellene adnia. Olyan helyzet tehát, amelyben mégis az egyik, spontán módon választott nyelv lehet az ismeretszerzés, gondolkodás, a világkép kulcsa, a mindenkivel egyenrangú személyiség megformálódásának záloga.

1.6. Hol van mindez, igényel-e ilyen szintet minden közösség, egyén? - szinte hallani vélem a kérdő hangsúlyú sóhajtást. Összességét át sem foghatjuk, a megismerésig, leírásáig sem jutott nyelvészeti, társadalmi tudományosságunk. Ebből természetesen adódik, hogy mi is csupán néhány összefüggés kifejezésére vállalkozhatunk mint amilyenek:

- A nyelvközösségen kívülről ható nyelvpolitikai tényezők;
- A belső nyelvpolitikai tényezők;
- A nyelvi környezet hatásfolyamatai;
- A nyelvközösséget, nyelvhasználatot befolyásoló tényezők;
- A nyelvi ráhatás, befolyásolás intézményes formái.

2. Ami az ún. külső nyelvpolitikai tényezőket illeti, a nyelvhasználat mindenkori törvényi szabályozásával már Várady Tibor foglalkozott, főleg a hivatalos intézményesség szempontjából, de az adminisztratív ráhatás, kényszerpályák teljes képét, időszerű eseményeit, a környezeti nyelv tényeit, preferáló törekvéseit együtt sem vehetjük számba: a családi és utónevek akadozó magyar anyakönyvezését, az utónévválasztás bármilyen szintű szabályozatlanságát,⁴ a magyar alternatív helynévhasználat akadályait, kínjait, a Riska tehén esetét a piaci felügyelővel.⁵ Eltűnt környezetünkből egy egész sor magyar iskolánév, jeles írók, költők nevei,⁶ utcanevék. Kérdés kérdés után merül fel a másodlagos, konnotatív névadásban, például az intézmények, szervezetek, vállalatok nevénel, a cégtáblák nyelvi, helyesírási kötöttségei révén. Jó lenne már tudatosítanunk, hogy a párhuzamos cégbírósági névbejegyeztetés lenne a megoldás (Potisje – Tiszavidék).⁷ Környezetünk idegen mintái ily módon jelentősen gyarapodnak, a mind erőteljesebb angol divatjelenségek mellett, de az ún. megfélemlített névhasználat esetei is, mint Novi Kneževac, Trešnjevac, Gornji Breg, a Törökkanizsa, Oromhegyes, Felsőhegy helyett.

Kedvező fordulatként minősíthetjük viszont a korábbi erőltetett ideológiai különállás jugoszlavizmusainak felszívódását, a társult munkáét, érdekközösséget stb.

A magyar nyelv és nyelvhasználat tényeihez való viszonyulás egyéb eseteinek már kevésbé örülhetünk akár más anyanyelvű nyelvész kollégáink részéről is, ahogyan a helynevek kizárólagosságát, a magyar hangsúly romboló hatását magyarázzák.

3. A nyelvközösségen belül érvényesülő folyamatokról, tényezőkről jelent meg talán legtöbb gondolatébresztő, értékelő tanulmány, a népesség lélekszámáról, apadásáról, a fogyatkozását kiváltó körülményekről, a területenkénti sűrűségről, homogenitásról, községenkénti megoszlásról, Györe Kornél 1971.

évi a Létünkben közölt tanulmányától⁸ egészen Mirnics Károly,⁹ Biacsi Antal,¹⁰ Búrány Béla legutóbbi elemzéséig.

Az egykor komoruló kép azt mutatja, hogy ha a magyarság táji tagolódásának térképére keresztet rajzolunk, a két szára a Tisza jobb partján, Kanizsa, Zenta, Ada tájékán metszi egymást, és ettől akár délre, akár, keletre, akár pedig nyugatra haladunk, egyre ritkuló jelenlétet tapasztalunk, és egy szűkülő, Temerinél már túlhegyben végződő tölcsérmodell képződik meg előttünk, széleinél, végénél szigetekkel, majd szórványjelenségekkel.

Ezek a térképesen megjelenített állapotok nem maradtak változatlanok az elmúlt évtizedek folyamán. Egyszerre volt tapasztalható a térvesztés és a ritkulás. Tíz-tizenötezen indultak meg legalább az iménti kereszt metszésvidéke, Szabadka felé, a pontosan még feltáratlan okú nyelvmegtartó, és legalább ennyien a nyelvvesztő déli irányú migráció révén Közép- és Dél-Bánátból, majd pedig szinte mindenhol a legéletképebb fiatal családok Magyarországra, már a nyelvi sajtáságaink iránti anyaországi viszonyulás furcsaságait is tapasztalva.¹¹

Jó pár évvel ezelőtt egy kis kutatócsoport¹² a regionális köznyelvi kutatásokkal foglalkozva olyan vizsgálati hipotézist fogalmazott meg, hogy az északra irányuló költözés, nyelvi keveredés, a városi nyelvközösségbe kerülés folytán esetleg egészséges, a köznyelvűség irányába ható folyamatok indulnak meg, tehát pozitív változásról is beszélhetünk a kényszerű veszteségek mellett, hogy például az eredeti nyelvjárási vonások, nyelvi értékek az identitás megőrzésében, a pozitív nyelv-művelésben már nem tudnak szerepet játszani korai eltűnésük folytán. A pozitív nyelvhasználati jelenségeket kis mintavételek révén sikerült is igazolnunk, de a területi, rendszerszerű teljességhez nem volt, nincs is erőnk, sem anyagi támaszunk.

4. Nagyon összetett kérdéskör nyelvhasználatunk vertikális tagolódása, műveltségi, foglalkozási, hivatásbeli rétegei, funkcionális kiteljesedése, községe-szervezési szerepe a családtól az élő, nyelvet csiszoló közéletig. Axiómaszerű megállapítás volt a korábbi szakirodalomban, hogy a kisebbségi nyelvhasználat csak a kisközösségi és az irodalmi rétegben eleven igazán, esetleg az egyházi, felekezeti, érdeklődési csoportokban. Az újabb, akár a nyelv-művelő napokon is felolvasott tanulmányok ennek ellenkezőjét látszanak bizonyítani a vegyesnyelvű¹³ csa-

ládok vonatkozásában, mások meg, mint Szeli István a Nyelvhasználatunk etikájában¹⁴ irodalmi nyelvünk színvonalát teszik kétségesse.

Vitathatatlan, hogy felélénkültek nyelvi érintkezésünkben, kommunikációban is vallási közösségeink, amint lapjaik, tanácskozásaik, közéleti szerepléseik is mutatják. Nemrégiben jelent meg a Kisebbségügyi Titkárság támogatásával egy többnyelvű vallási szótár,¹⁵ amely hatással lesz a terminológiai letisztulásra.

Vitathatatlan az is, hogy nem magyar nyelviségben szerveződik meg a szakmai érintkezés, a munkahelyi, egzisztenciális természetű közlési folyamatok zöme. Egy orvosi rendelőben, öntödében már négy-öt magyar sem anyanyelvén hajol össze, és idegen nyelvi anyagúakká válnak az érdeklődés, korosztályok, csoportaffirmáció vonalán szerveződő zsargonok, az argó is.¹⁶ Szerb már a kaszárnyanyelv (glezsnyák, remó, pozsárni) a diáknyelv, az utcanyelv (kéva, zsvákó), mert nincs a magyar nyelvi réteget létrehozó közösség. A nyelvi helyzetet súlyosbítja, hogy a megújulás, nyelvi teremtés nem a szélesebb receptív rétegek közlésfolyamataiban, hanem ezekben az eleven kommunikációs közösségekben zajlik.¹⁷ Szerencsére ezek a jelenségek a nyelv nyílt rendszerében a szókincsben hagynak nyomot, amelyben egyszerűbb a tisztulás folyamata is.

A nyelvi rétegződés minden eleven közösségben egy magasabb szint, vagy annak hiánya felé mutat, ez pedig a köznyelv. Csak általa, belső megképződése után fogalmazhatja meg önmagát is egy területileg behatárolt beszélőközösség, alkothatja meg eleven normatudatát, amely viszont a nyelv általános kodifikációjának érzékelésében, befogadásában is nélkülözhetetlen, mert csak a külső-belső törvény együttesen tudja működtetni a nyelvtisztulás folyamatait.

5. Egész más természetű folyamat a nyelvi környezet, a szerb nyelv hatása, noha visszazárható a társadalmi jelenségek körébe a váltakozó kétnyelvűségre készítés vagy kényszerítés, amelynek folytán a két nyelv alakisága, fonetikai bázisa, rendszere egymásba szüremlik, állandó és rossz előképként van a környezetben, érintkezésben jelen – éppen már a két nyelvet értők számára. Ez tapasztalható a hangrövidülésben, hangtorzulásokban, hangsúlyviszonyokban, nagyon harsányan a he-

lyesírásban, az egybe- és különírásban (viszont látásra, autóbusz állomás) kis- és nagy kezdőbetűnél¹⁸ (Szabadkai) stb.

6. A gondoknál tartva, a nyelvünk, nyelvhasználatunk állapotát befolyásoló tényezők sorában negatív előjellel kell megemlítenünk a mindennapi érintkezés írott dimenzióját, a hétköznapi írásbeliséget. Aki erről meg akar győződni, gyűjtsön ablak-, plakát és cégtáblahelyesírást, írásképet, grafológiai furcsaságokat. A számítógépek elterjedése, hatása még későbbi értékelésre vár e vonatkozásban.

A nyelvi közvetítés a ráhatás, mintateremetés közegével a legfontosabb tényezőcsoporthoz érkezünk, a fordításhoz, sajtóhoz, az oktatáshoz, tudományossághoz, a művelődési élethez.

6.1. Minden közösség időben, térben idegen forrásból merítésre kényszerül, a mikroközösségek pedig különösen. Az a paradoxon – jegyzi meg A nyelvi és nyelvhasználati gondjainkban Deme László, hogy minél gazdagabbak egy kultúra belső forrásai, annál produktívabban tud a külső forrásokból meríteni, és a fordítottja is igaz. Ebből következik, hogy a más nyelvi szerveződésű társadalomba került kisközösségek a legkiszolgáltatottabbak, legerőtlenebbek. Információáramlásunk, oktatási segédleteink 80-90 százaléka ma is rejtett vagy nyilvánvaló fordítás, az idegen gondolkodáshoz láncolt szöveg, küszködés eredménye, amelynek hatása kivédhetetlen, főleg szakosított felsőiskolai képzés nélkül, a koordinált, minden szinten működő kétnyelvűség, a fordítói gondolkodás híján. A fordítói gondolkodás hiányára csak egy példát említsünk: Egyik most is használatban levő történelem tankönyvünk magyar szövege szerint Tvrdkónak „üdvözölő táviratot” küldtek Velencéből a kosovói csata előtt?! Sok ideológiai maradványt is találunk a nyelvi átültetésben, miszerint a honvédelem tabu, csak népvédelem van, a magyar történetírásban általános Dusan István névalak tilos stb.

6.2. Az anyanyelvi és anyanyelvű oktatás hatásának kérdései talán a leggazdagabb irodalmúak, volt róla szó a nyelvművelő napokon, az idén jelent meg az Oktatás és autonómia című tanulmánygyűjtemény,¹⁹ benne Ágoston Mihály korábban is publikált Közoktatásunk anyanyelvűsítése című tervezetével.

Én ebben a bőségben csak néhány, szakterületemhez közelálló kérdést kívánok érinteni:

Először egy, mások által is felvetett eretnek kérdést: nem nekünk lenne-e igazán érdekünk a környezeti nyelv megfelelő didaktikai célú, jó elsajátítása, és nem, nemcsak az államszervező nyelvi közösségének. Ehhez azonban sajátosan képzett tanárookra, módszerekre lenne szükség, és elsősorban a tanuló nyelv minden tényét az anyanyelvhez rendelő kontrasztív nyelvészeti szemléletre. Csak ez bizonyíthatná az olyan nyelvtanulást, amely folyamán az anyanyelvem is ép marad, sőt gazdagodik.

Másodszor: a teljes anyanyelvű oktatási rendszer tervén, álmán kívül a könnyebben elérhető szinteken is kellene gondolkodnunk: a kétszakos tanárképzés bevezetésén, erőnk szerint, amely a magyartanároknak lenne biztosabb kenyér, másrészt a többi tantárgy nyelvezetét, terminológiáját az anyanyelvűség körébe vonná.²⁰

Harmadszor: Az egyetemi karok, szakok magyar lektorátusait kellene visszaállítani, megteremteni, és szervezésileg a Magyar Tanszék hatáskörébe vonni, az idegennyelvtanításához hasonló szolgáltató tevékenységként, mert akkor biztosan működnének is.

Oktatásunk területi állapota szorosan összefügg az előzőekben vázolt területi modellel.

6.3. A magyar érdekeltségű vagy nyelvű tudományosság gondjai részben a vertikális tagolódás nyelvi hiányosságaiból adódnak, abból, hogy nincs magyar nyelvű biológiai, fizikai, kémiai szakirodalmunk, másrészt a magyar tudósállomány és a magyar tudományosság körének széttagoaltságából: Nem mindenki magyar, aki a létérdekeinket érintő kérdésekkel foglalkozik, és vannak magyar tudósok, akik soha sem értekeznek magyarul, közvetlenül tehát hatástalanok is szakterületükön, sőt nem is vallják magyar tudósnak magukat. Az adott szerb-magyar nyelvi viszonylat nagy, arcpírító adóssága egy jó, megfelelő terjedelmű terminológiai szótár.

6.4. A nyelv művelés gyújtópontjában leggyakrabban szerepel a sajtó. Leginkább ennek képviselőitől vár el a közvélemény, részben joggal, példamutatást, és illeti is őket nyelvi kritikával. Ennek kétségei, megítélési dilemmái egyébként még

ünnepeltünkig, Szarvas Gáborig nyúlnak vissza, aki a sajtótól egyik kritikájában olyat várt el, amit az akkori tudományos közélet sem tudott nyelviileg megteremteni. A kérdés továbbra is nyitott: képviseli, teremti vagy csupán tükrözheti a sajtó a közéletet és köznyelvűséget?

6.5. Legalább fel kell vetnünk a művelődési élet, a könyvtárak, a színház szerepének kérdését. A művelődését, amely képes jó körülmények között megteremteni a közösséggé integrálódás nyelvi hátterét, de nálunk csak a már többször említett tölcsermodellben belül látszik életképesnek, még a legmozgékonyabbnak tűnő tanyaszínház vonatkozásában is, illetve a könyvtárakét, amelyek magyar állománya a legutóbbi elemzések szerint egyre fogyatkozik – látszólagos paradoxonként, épp a gyakori olvasás és a pótlás nehézségei miatt.²¹

7. Utoljára hagytuk az alanyi tényezőket, a nyelvvel törődő lelkiismeretet, a jobbitás, a befolyásolás intézményes formáit, a nyelv és helyesírás normatív szabályozását, a nyelv művelés ünnepnapjait, mint amilyen ez a mai, a Szarvas Gábor Nyelv-művelő Napok. A nyelv épsége, megőrzése körülményeink között szüntelen, tudatos erőfeszítés eredménye, de épp ez az, ami az átlagos nyelvhasználattól legkevésbé várható el. Bennük a hitet, igényt csak az intézményes, avatott figyelem tarthatja ébren, és pallérozhatja nyelvünk útját, vagy éppen kiútját – a kiúttalanságból, sokszor a nyelv és helyesírás törvényei melletti határozott kiállással.

JEGYZETEK:

1. A két megkérdőjelezett szakszó kissé hosszabb időtávon észrevétlenül váltakozik. A két világháború közötti időszakban a kisebbség volt az általános, majd hosszú ideig a nemzetiség lett a kizárólagos. Most ismét a kisebbség terminus lett, talán nem is véletlenül, általánossá.

2. Mármint hogy *Inius linguae uniusque moris regnum imbecile et fragile est*. Vagyis. Az egynyelvű és egyszokású, ország erőtlen és romlandó. Állításáról vallotta később Kossuth igen finoman, hogy „nagyon is kétségbe vonható”, Kazinczy Gábor pedig azt, hogy „szent tévedés”.

3. Finnországban a nyelvi türelem ellenére is svédül beszélő finneknek nevezik a svéd nemzetiségű polgárokat.
4. A jugoszláviai magyar utónévhasználatot, anyakönyvi bejegyzést semmilyen rendeleti vagy informatív szintű jegyzék nem szabályozza, mint amilyen például Ladó János Magyar utónévkönyve.
5. Amint arról néhány évvel ezelőtt a Magyar Szóban is olvashattunk, a szabadkai piaci felügyelő nem vette át az oromi, tóthfalusi, csantavéri asszonyoktól a tejet, mert „nincs tehenüknek rendes és cirillül írott neve: Mi az, hogy Bimbó meg Riska?”
6. Például a Zentai községben a Turzó Lajos, Csokonai Vitéz Mihály, Dózsa György stb.
7. Tehát az, hogy a cégtulajdonos vagy intézmény azonnal kétnyelvű egyedítő névelemet kérne, tehát az adai üzem neve így hangzana: Potisje – Tiszavidék Szerszám- és Szerszámgyár.
8. Györe Kornél: A Vajdaság népeinek és nemzetiségeinek táji tagolódása különös tekintettel a magyarságra, Létünk 1971.1.sz.
9. Mirnics Károly: Kisebbségi sors, Újvidék 1993.
10. Biacsi Antal: Kis délvidéki demográfia, Szabadka 1994.
11. Ahogyan például magyarországi környezetben a zárt e-zést fogadják, vagy a szókincsbeli sajátosságokat (címet, örökíró). Az előbbi, nálunk általános fonetikai-fonológiai jellemzőt már nyelvész kollégáink is többször nyelvjárási jelenséggént utasították el.
12. A regionális köznyelvet kutató csoport tagjai: Dr. Lánc Irén, dr. Rajsli Ilona és dr. Papp György voltak.
13. Mirnics Károly. Kétnyelvűség a vajdasági magyar családban, Üzenet 1994.12.sz.
14. Szeli István Nyelvhasználatunk etikája (Újvidék 1985) című művében foglalkozik a kérdéssel, és a nyelvi hanyatlást etikai élményanyagok okokkal magyarázza: „...az írásmű nagy mértékben az ösztönéletre szűkül, az élettan jelenségeire korlátozódik, egy rossz értelemben vett biologizmussal azonosul, s nagy ívben kerül az értelmi szférákat, a mélyebben tagolt gondolati világot...”

15. Osnovni principi prevođenja religijske terminologije, Novi Sad, 1996.

16. Újvidéken, Szabadkán magyarok által használt argó és szerb túlsúlyú, a belső nyelvi erőtlenség, illetve a nyelvközöségeken átnyúló csoportaffirmáció következményeként.

17. Ezt a nézetet a magyar nyelvvelő irodalomban leg-erőteljesebben Kolozsvári Grandpierre Emil képviselte, pl. Herder árnyékában című művében (Bp. 1979).

18. Viszont látásra a do viđenja, autóbusz állomás az autobuska stanica különírt formák hatására. A Szabadkai kezdőbetűjére a szerb Subotičanin hatott.

19. Oktatás és autonómia, Budapest 1997.

20. A magyar-történelem vagy más viszonylat már megke-
rülhetetlenné tenné a másik tárgy terminológiájának magyar
nyelvi szempontú tisztázását, kutatását.

21. Könyvtáraink itthoni gyarapítását zömmel a Művelődési
Minisztérium felvásárlásai, ajándékozásai képezik, ezek azon-
ban ritkán terjednek ki a magyar irodalomra, a magyar többsé-
gű településeken viszont a gyakoribb használat következtében
épp ez az állomány használdik el gyorsabban.